

SCRIITORUL ÎN TIMP. CONFIGURAREA UNEI FORMULE ARTISTICE

*Dr. Eliza BOTEZATU,
profesor universitar*

THE WRITER IN TIME. THE CONFIGURATION OF AN ARTISTIC FORMULA.

Eliza Botezatu mentions the polyvalency of Dumitru Matcovschi's gifts, who wrote poetry, prose, drama, literature for children, publicistic works. The second relevant aspect consists in the continuity bond between the genres and species approached; a bond at the level of motives and message, at the level of artistic formula and character typology

Bearing the creative mark of the generation he represents (poets of the 60's), the writer always wrote with the awareness of belonging to a people and also with the awareness of a dramatic destiny of a generation. It is worth mentioning that approaching several motives out of those also approached by other poets of the 60's, Dumitru Matcovschi imposed his own style, a lyric self distinguished by a creative bustle and a pronounced militant spirit.

Personalitate proeminentă a vieții culturale din Moldova, D. Matcovschi împlinește 70 de ani. Nu mai zicem (cum o facem adeseori) că e vârsta stejarului, că... E vârsta toamnei, ce mai vorbă. Esențial e că este o toamnă cu **roadă bună**, care-i face cinste și scriitorului, și nouă tuturor; a ajuns la acest anotimp cu demnitate de cetățean și de mare patriot al acestui pământ, cu generozitate de artist care n-a încetat să creeze frumosul întru dăruire și înălțare a neamului.

Primul lucru pe care îl subliniem este **polivalența înzestrării**: D. Matcovschi a scris poezie, proză, drame, literatură pentru copii, publicistică ... Al doilea aspect ce se cere relevat este **legătura de continuitate** dintre genurile și speciile abordate; o legătură la nivelul motivelor și al mesajului, la nivelul formulei artistice și al tipologiei personajelor. Apoi, purtând marca creatoare a generației pe care o reprezintă (60-știi), scriitorul a scris totdeauna cu conștiința apartenenței de neam, dar și cu **conștiința destinului** acestei generații, un destin dramatic, care merită să fie analizat. Considerate drept caracteristici esențiale ale creației 60-știlor, se impun de-a lungul anilor tradiționalismul cu surse și forme diferite (continuitatea în raport cu poezia clasicilor (eminescianismul), folclorismul, apelul la

istorie, prozodia clasică – acestea s-au manifestat în mod pregnant și în creația lui D. Matcovschi (să reamintim grație în sonorități a poeziei lui, viziunile sale folclorice ale unui refren ca „ai pelin, floare de amar” ș. a. Totodată reținem că, abordând mai multe motive din cele abordate și de alți poeți-șazeciști, D. Matcovschi și-a impus o formulă și un scris, un eu liric care se distinge printr-un neastâmpăr creator și printr-un accentuat **spirit militant** (acesta manifestându-se mai ales în poezie și în publicistică).

Mărturisim că unele concluzii din paginile de față le-am preluat din mai vechiul studiu „D. Matcovschi și vadurile sale”. De ce **vaduri**? Pentru că, pornind de la sensul de dicționar al termenului (**vad** – loc de trecere în albia unui râu), am constatat, prin asociație, că poetului i-a fost dat să treacă prin mai multe vaduri. Le-a trecut cu demnitate și curaj.

Primul vad așa se și intitulează – **Vadul-Raşcov**, sat de pe malul Nistrului, unde s-a și născut D. Matcovschi. De aici, de la sat, de la părinți, de la dascăli, va duce scriitorul dragostea de baștină, de Nistru, de doină... Și nu și-a schimbat această dragoste: „Eu nu sunt pasăre – să știi, / Și nu-mi schimb lacul când se lasă / Peste câmpii și peste casă / Brumele toamnei, argintii”.

Următorul vad avea să fie popasul viitorului scriitor la Chișinău, la studii. Intră la facultatea de Filologie a Institutului Pedagogic „Ion Creangă”. Acesta se comasează provizoriu cu Universitatea de Stat, astfel că în 1961 tânărul poet termină facultatea

*Dumitru Matcovschi în viziunea poetului
Marin Sorescu*

de istorie și filologie a Universității de Stat. Își începe activitatea de ziarist, activând la diferite publicații. Concomitent frecventează ședințele cenaclului literar de la „Tinerimea Moldovei” (An. Gugel) și cel de la redacția revistei „Octombrie” (L. Deleanu). Acesta din urmă i-a remarcat și i-a apreciat în mod deosebit pe Gr. Vieru și D. Matcovschi, simțindu-i pe ambii apropiați de propria-i înzestrare – **de liric**. Poetul începe să publice în ziarele și revistele republicane. Debutul editorial are loc în 1963 cu *Maci în rouă*, plachetă modestă, prefăță de Valentin Roșca, poet care vedea în D. Matcovschi „un liric prin excelență”, ale cărui versuri „au ceva din respirația caldă a liricii lui Esenin, dar ... poartă, bine definită, pecetea timpului”. Debutul a fost frumos, dar nu ieșit din comun: încă o carte despre lanuri și spice, despre izvoare și maci în rouă. Dar cartea de debut, ca și cea următoare, era importantă prin faptul că se prefigurau deja conturările unui **univers** liric (univers intim, – va zice ulterior poetul) cu semnele lui particulare. Se anunța deja motivul **întoarcerii** acasă, al întoarcerii spre natură, spre spiritualitatea autohtonă tradițională. Multe texte din primele volume vor supraviețui incluse fiind în antologii și în următoarele culegeri selective și devenind un fel de emblemă a universului matcovschian. Se impune o tonalitate duios-nostalgică vibrantă, care apropie poeziile de **cânturile de mai târziu ale poetului**. În anii '60 mai apăreau cărțile *Univers intim* (1966) și *Casă părintească* (1968) care îl prezentau deja pe Dumitru Matcovschi cel pe care-l cunoaștem („Eu știu să cânt plămădă de pământ, / De apă, și de soare, și de vânt: / Eu știu să merg cu oamenii în rând”). Cărțile din anii '70 sunt mai importante pentru concretizarea unei formule poetice: *Melodica* (1971), *Graiul* (1974), *Axă* (1977) cuprind texte despre natură și dragoste, despre baștină și rădăcini; motivele s-au concretizat, principiile de creație s-au limpezit, multe poezii din volume rămân și astăzi printre cele mai cunoscute (*Crescut în suflet, Eu nu sânt pasăre, Plecu-mi fruntea, Doma, Glosă în metru eminescian, Cu limba noastră cea frumoasă*: „Cu limba noastră cea frumoasă / Noi am crescut și creștem sfânt / Cum crește globul peste moarte / Cu soarele mereu arzând”). Poetul își găsește o formulă, căreia îi va rămâne fidel, de-a lungul anilor, nuanțând-o și aprofundând-o: limpede, simplă (amăgitor de simplă), din versuri coerente, conservative, cu rezonanțe uneori rapsodice, cu muzicalități delicate, cu inflexiuni de doină și de baladă; poezia aceasta purta emblemele rusticității (spicul, pomul, grâul, frunza, izvorul ...), dar sensurile nu se limitau la cele rustice: în subsensurile

ei trăiesc idei filosofice generale despre viață și om, despre timp și interlegătura elementelor („Că sunt frunză – sunt și codru, / Că sunt spic - eu sunt și lan, / Că sunt strop – eu sunt și mare, / Sunt și râu, și ocean ...”). Poetul își definea o *conduită stilistică, o geografie lirică, o tonalitate* (elegiac-patetică, pe alocuri tonalitatea de imn liturgic sau de rapsodie), se ridica spre sugestivitatea simbolurilor esențiale, de multe ori de sorginte populară. În straturile de adâncime ale textelor vom sesiza și dialogurile poetului cu sine, și dureri nerostite, și un protest, formulat uneori aluziv, dar suficient de limpede pentru a fi sesizat: „Omule, de ce-ai tăcut, / Când pe suflet ți-au călcat, / Când ți-au spus să fii un altul / Și nu cel adevărat?”; sau: „Unde ești, bade Mihai? / Trece altă primăvară / Peste gura cea de rai, / Flori de tei se scutur iară – / Unde ești, bade Mihai? ...;

Ceea ce a demonstrat Dumitru Matcovschi în anii 60-70 este o bună stăpânire a prozodiei, sensibilitatea față de cuvânt, priceperea de a scoate o melodie captivantă din/cu instrumente care par foarte simple și de a păstra o notă de prospețime și candoare, de simplitate binefăcătoare prin motivele și imaginile cele mai obișnuite. Dumitru Matcovschi a fost și a rămas un poet al imaginii sonore. Versul sonor (nu neapărat gălăgios-cantabil), rigoarea prozodică, recurgerea la sugestia muzicală a cuvântului cu sonorități intrinseci dau una din notele definitorii ale poeziei (mai luăm aminte și la sugestivitatea titlurilor: *Melodica, Armonii*). Poetul și-a proiectat un univers coerent, mizând pe motive tradiționale, pe o problemă general-umană de interes larg, și-a conturat câteva note caracteristice ale scrisului, din care reținem *filonul romantic, coloritul local în evocarea poetică a unui spațiu geografic și spiritual, o policromie de tip popular, coerența și vitalitatea, elanul* ș.a.

Anii '80 continuau și completau câștigurile deceniului anterior. *Patria, Poetul și Balada* (1981) aprofunda în egală măsură patosul patriotic al poeziei și vibrațiile ei folclorice. *Armonii* (1985) cuprindea câteva cicluri care îl caracterizează în sensul preocupărilor tematice (*De Patrie, De legământ, De zi și noapte, De înălțare, De dragoste*) și în care artistul își caută identitate și sens. Se contura finalitatea morală a poeziei, se configurau adânci semnificații filozofice, dimensiunea fundamentală a plachetelor rămânând și de astă dată *patosul patriotic: Moldova* („Moldova, republica mea de la margine veche de țară...”), *Crescut în suflet* („Crescut în suflet un pământ, / Cel mai frumos pământ din lume...”), *Doina* („Această pasăre ce bate la fereastră / Cu-aripele ei de noapte și de dor...”),

Limba maternă („Limba maternă ca floarea eternă / De busuioc și de dor – / Dor de țărâne, de doine bătrâne, / De freamătul codrilor”).

Anii '80 se încheiau cu o recapitulare selectivă – *Soarele cel mare* (1989), o antologie destul de copioasă care demonstrează vocația sintetizatoare a autorului: cele 12 compartimente-cicluri cuprindeau textele cele mai realizate pe care le plăsmuise autorul în timpul unui sfert de veac. Un volum masiv (peste patru sute de pagini), construcție sobră și solidă, cartea nu numai că vine după multe apariții editoriale – ea le cuprinde rezumativ. Ciclurile reprezintă câteva trepte din evoluția scriitorului, până la volumul din 1987 – *Tu, dragostea mea*, cartea incluzând și scrieri noi – *Timp probabil*, *Ion Vodă cel Viteaz* (poem dramatic în șase tablouri) ș. a.

Poetul venea astfel spre anii '90 realizând prin producția literară din ultimul deceniu o performanță – *Floare Basarabie* (1992, București), *Măria sa Poetul* (1992), *Părinte al limbii noastre* (1992), *Al țării fiu* (1993), *Of* (1993), *Imne și blesteme* (1991), *Capul și sabia* (1993, București), *Vad* (1998), *Aici departe* ș. a. promovează, cu o vigoare particularizată de timp, și, pe alocuri, cu accente radicale, cultul aceluiași valori spirituale din anii '80. Volumele se structurează în jurul unor axe deja știute și reprezintă direcțiile magistrale ale creației poetului. Poetul revine sau rămâne la unele motive dintotdeauna ale poeziei sale – casa (acasă), lacrima, dorul, patria, cuvântul, strămoșii, graiul, tema originilor și a metamorfozelor lumii, meditațiile stenic-amare asupra destinului, un acut sentiment al rădăcinilor ...

Anii '90 sunt mai puțin cercetați și n-ar fi lipsit de interes să insistăm asupra creației poetului din această perioadă; cu atât mai mult cu cât se poate vorbi de o redefinire a eului în raport cu lumea, de o reorientare de substanță a lirismului, de un demers expresiv diferit în raport cu cel din alți ani: Dumitru Matcovschi trece printr-o restructurare interioară, dar rămâne totuși fidel propriei sale formule poetice. Deschizându-și capitolul al șaselea din cartea *Of* (1993), poetul mărturisea că, întrebând „de ce poezii de azi nu mai scriu cântece de dragoste”, a răspuns: „eu scriu, chiar și pe patul de boală”. Așa este, și o primă particularitate a creației lui este această vitalitate, perseverență, energetism. El are un fel al său de a se declara stăpân pe țara și pământul său, pe graiul și pe casa sa. „Mulți poeți basarabeni și-au luat drept scut al apărării făpturii neamului *mama, casa părintească, glia sau limba*. La Matcovschi starea lirică este mai lungă, eul său navighează

într-o viziune mult mai complicată, străbătând timpul și lumea înconjurătoare. Tonul devine mai grav și meditativ. Privirea îi aleargă, dând expresie de vers, peste lumea țăranului (...). Poezia sa trece de la observație, intimism și descripție la meditația gravă asupra existenței naționale” [1, p. 11, 13].

Vorbind despre fidelitatea poetului față de propria formulă, să insistăm asupra creației lui din acești ani (ne gândim și la toposul specific, și la imagistica cu nuanțe autohtone, și la sugestivitatea necăutată). Poetul se diferențiază în context atât prin sursele de inspirație, cât și printr-un mod al său de a concepe și continuitatea, și noțiunea de tradiție, și cea de finalitatea actului de creație. El continuă să promoveze poezia care are un scop, un adresat, o misiune; continuă să practice nu poezia elaborată, ci pe cea spontană, inspirată, reacție a sensibilității, expresie a unei atitudini. În consecință, concepe actul poetic ca pe o formă de angajare, de implicare. „M-am știut dator să iau atitudine față de tot ce se întâmplă aici și acum”, declară poetul într-o tabletă în proză din placheta *Of*, pronunțându-se contra deznaționalizării și a cosmopolitismului absolut. Așadar, „dator să iau atitudine” – iată un principiu și o poziție.

Speciile prin care ia atitudine sunt și ele cele cunoscute – elegii și cântece, poezii civice, poeme patetice, confesiuni emoționante, texte reflexive (uneori suave și triste), balade. Și mă căznesc că scriu frumos cuvântul ... – cauza aceasta, chiar dacă este, nu se observă – versurile curg nesilite, libere, captivante: „Sunt tot țăran și tot de la pământ, / Din Soare rupt și ridicat în stemă, / Doar că turnat mi-e sufletu-n cuvânt / Și crește nu în spic, ci în poemă...” (*Țăran*). Interjecțional, reflexiv, confesiv, patetic, interogativ, interiorizat și iarăși – exploziv, poetul e diferit. Atitudinile emoționale s-au diversificat, ideea poetică e și ea mai variată, iar tonusul afectiv s-a schimbat sau poate poetul a devenit în mai mare măsură el însuși – a strigat când l-a durut, a cântat – rapsodic și uneori patetic – atunci când iubirile, melancoliile și luminile lumii i-au inundat sufletul, a reacționat violent atunci când indignarea i-a umplut toată ființa. N-a renunțat la spontaneitate în favoarea discursului elaborat – poezia lui se naște dintr-o stare de tensiune, din inspirație. Din această sinceritate rezultă diversitatea și deci bogăția intonațională a poeziei: patetic în poezia civică, grav în textele despre casă și părinți, sentimental (uneori) în poezia intimă, caustic în poeziile satirice.

Dumitru Matcovschi rămâne legat, indiscutabil, de niște idealuri, în primul rând – ideea de nezdruncinat a continuității (o altă formă a

fidelității). Iar continuitatea se manifestă și în *preferințele tematice*. Lumea lui este o împărăție a organicului, a viului, a elementelor autohtone, a dorului, a doinei. *Casa și rădăcina, spicul și stropul de rouă, faptele de vrednicie ale strămoșilor și pâinea, limba maternă și cântecul* rămân coordonatele fundamentale ale scrisului lui Dumitru Matcovschi, axa acestuia fiind – în toate perioadele – Moldova: „La margine de lume, venit din vremi străbune, / Un plai cu dulce nume înălțător rămâne. / Aici o vatră sfântă la sânul ei ne strânge / Și-o doină când se cântă, o lume toată plânge”. *Crescut în suflet, Moldova, chipul tău, Cu numele Patriei, Să trăiești, Moldova, Patrie cu pâine pe masă, De Patrie* sunt texte în care se spun lucruri simple și adânci, motivul-axă reverberând într-o multitudine de nuanțe: „Moldova ni-i soartă, / Moldova ni-i lege”, „Moldova-i o cruce”, „o clipă de zbor”, „o clipă de dor”, e o poveste și un destin, o sursă de poezie și o esență... S-ar părea că nu mai e ceva de spus nou despre Moldova și totuși poetul reușește s-o facă, forța lirică a poeziilor lui nutrinde-se dintr-o iubire nedisimulată, sinceră, adâncă. Scrierări și rugi, îndemnuri și poezii civice tradiționale, esențiale rămânând accentele și talentul cu care privirea metaforizantă a poetului descoperă - iară și iară -miracolul frunzei, al spicului și izvorului, al stropului de rouă și al florii. Noțiunea de patrie și cea de patriotism includ sau adună în același câmp semantic multe alte motive – neamul, pomul, pământul, Căpriana, Eminescu, istoria, doina și clopotele de la mănăstire („Bat clopotele pe-nserat / la mănăstirea Căpriana”). Motivul pământului-patrie include și el, sintetizator, toate motivele – neamul, rădăcina, casa, dorul, balada... „Crescut în suflet un pământ, / Cel mai frumos pământ din lume, / Cu veșnic dor, cu dulce nume / Ca un luceafăr luminând – / Crescut în suflet un pământ” (*Crescut în suflet*). Și în poemul-ciclu *De patrie* (zece trepte) conceptul (noțiunea) de patrie este concretizat, detaliat-interrogativ, afirmativ-patetic, direct sau metaforic. El include (ca și celelalte poezii) icoana și floarea, casa în care se cântă și se plânge, rădăcinile și pomul, firul de iarbă răzbătând „prin piatra pietrei către om” și cântecul:

*Dragostea de Patrie, firește,
Nu se țipă, pentru că e sfântă,
Ea se poartă-n suflet, se trăiește,
Ea se cântă.*

Am ajuns la încă un **motiv** sau, dacă vreți, principiu, la care poetul nu a renunțat: **cântecul**. Acesta echivalează cu o atitudine față de cele sfinte și dragi. Cântecul se naște din dor sau dintr-o stare de inconfort lăuntric, din așteptare și-iubire; el este

aceeași irumpere a cuvintelor din preaplinul unui suflet îndrăgostit de viață: „Eu am cântat, eu cânt și-o să mai cânt, / La margine de lume și de țară, / Încet-încet, cu limpede cuvânt, / Străbun pământ în nouă primăvară” (*Eu am cântat*). Cântecul (cântarea) continuă a fi deci o permanență a poeziei.

Printre multele repere ale acestei poezii vom depista și interesul pentru istorie (*Baladă cu istoria neamului, Microbaladă cu Vlad Țepeș, Microbaladă cu Ștefan, De la Putna mai încoace, Bogdan cel Mare*). Reflecțiile poetice se referă la rosturile străvechi ale unei lumi așezate temeinic, iar istoria (motivul istoric) este și o sursă a tradiționalului, și un catalizator de energie civică. Nu sunt evocate doar evenimente și personalități – toate *elementele* (componentele) meleagului natal devin, concomitent, elemente ale istoriei („Istorie a graiului și-a pâinii, / A ramurii de nuc și de stejar, / A paserii ce cântă și-a fântâniei, / Săpată lângă cruce de hotar”). Și toate sunt exprimate cu aceeași notă de orgoliu pentru rădăcina lui plugărească la care ne-am și referit: „Istoria neamului, plai ca un rai dăruit cu nemoarte ...” (*Moldova*). Poetul a creat și creează cu conștiința rădăcinilor străbune, a perpetuării și continuității. Iar **istoria** înseamnă pentru el un trecut, care „într-un oftat încapă”, un destin dramatic, cele două maluri și *Preamăritul Ștefan Vodă, Eminescu și Bogdan cel Mare zis Hasdeu* („Undeva, în miez de soartă, / Răscolind eternitate, / In amurgul cel de taină / Clopot negru-negru bate”).

Eminescu vorbea, la timpul său, *despre marca națională* a acțiunii individuale: „Individul e osândit prin timp și spațiu de-a lucra pentru acea singură parte (națiune – *n. n.*) căreia el îi aparține”, iar „viata individului nu este decât o fracțiune, a acelei unități”, adică a națiunii ... Și poetul contemporan se simte o **fracțiune a unității**, motiv din care abordează atât de frecvent problemele ce preocupă azi poporul și națiunea: *istoria, prezentul, graiul, supraviețuirea, patria. Elogiul limbii materne* capătă, în acest context, o semnificație politică, morală, filosofică:

*Vine din vreme și suie-n poeme,
Lângă baladă și rost –
In mit, în țară paște-o mioară,
Frate ciobanul mi-a fost.*

*Vine din soarte, pășind peste moarte
Cu bucurii și dureri
În cer, departe, luceafărul arde
Astăzi mai tânăr ca ieri.
Limbă de pace, de suflet ce tace
Neînfricat și imens
Crește pământul și umple cuvântul
Cu adevăr și cu sens.*

O altă probă a evoluției poeziei lui Dumitru Matcovschi trebuie văzută și în intensificarea *dramatismului*. Nu mai este melancolia sau vaga reverie de altădată, nu mai sunt nostalgiile purificate de visare, ci *innegurările* ca niște proiecții interioare ale angoaselor existențiale. Este un dramatism autentic, făcut din grave neliniști și deziluzii, din chinuitoarele incertitudini și chiar dintr-un sentiment de neputință în fața vieții, din conștiința cercului vicios. Dogoarea mistuitoare a unor dureri de demult (seceta din '47, vremurile staliniste) se întâlnește cu durerile actuale: doare graiul, doare sufletul, dor bocetul, secera de lună și trilul de ciocârlie, doare lacrima: „Și acum eu sunt o rană, / Și acum eu sunt un chin” (*Capcana*). Mesajul cărților rămâne legat de **antagonismele** epocii, un element polarizant al discursului poetic fiind și această permanentă raportare la epocă, la existența tensionată a lumii. De la durerile lumii (*Amar mă dor Mormintele*) spre propriile dureri („Peste neodihna mea, / peste poezia mea, / peste demnitatea mea / trece un autobuz”), de la propriile dureri spre cele multe ale lumii, poezia zice despre un negru sufletesc („Negru-i văzduhul / pe care-l respir. / Neagră-i hârtia / pe care înșir / versuri...”), despre meandrele și vicisitudinile destinului, despre o lume absurdă, ostilă, paradoxală... Dar aerul acesta sceptic se conjugă cu poziția **activă, militantă** a eului care luptă, apără: „Bolnav de Basarabia, / Hulit în țara mea, / Cu crucea și cu sabia / îmi apăr Lacrima” (*Cine sunt*). *Lacrima, balada, mormintele, dorul, străinul, durerea*, motive frecvente, completează și nuancează starea de îndoială, *starea de lacrimă, protestul*. Pe timpuri, caracterizându-l pe Dumitru Matcovschi-poetul, critica avea la îndemână câteva determinative devenite clișee: *e muzical, romantic, nostalgic, suav*. Astăzi poetul este mai variat: e trist și amar; stenic și încrezător; e polemic și neiertător; duios și plin de candoare; e sincer ca între-un *jurnal intim*. La lectură vom depista și un amestec vibrant de teamă și singurătate, și un sentiment de oboseală – poetul nu se ferește să-și exprime îndoiala, să cante și să plângă, să blameze și să creadă ... Am folosit cuvântul *jurnal*, și volumele din anii '90 au, într-adevăr, caracterul unui *jurnal*, care poate fi legat de momente concrete din viața țării și a poetului, e plin de elemente autobiografice, reflectă reacții concrete la evenimente concrete ... Creația lui Dumitru Matcovschi este deci o lirică de atitudine gravă față de lume.

De la odă la pamflet

Poet cu o îndelungată practică de publicist, Matcovschi s-a afirmat și prin frenezia unui jurnalism de bună calitate care i-a sporit popularitatea. O bogată producție foiletonistică îl

pune iarăși în răspăr cu timpul: scriitorul abordează probleme dureroase din viața de odinioară a poporului (*Hoț în rezervație*), drama spirituală a intelectualului basarabean care nu totdeauna își află locul; ia în discuție probleme de viață și de creație (*Teatrul înseamnă viață*), meditează asupra căutărilor artistice din literatură ... Sunt exploatare deopotrivă tonul crispat, îndurerat, aspru, parodia și sarcasmul, ironia și jocul fanteziei ... Nu ne vom ocupa de acest capitol din creația scriitorului; îl pomenim doar pentru a veni spre concluzia că una din fațetele creației lui Matcovschi este incisivitatea pamfletară, verva satirică, polemismul. Un om care iubește viața și lumea, graiul și istoria, frumosul și țara, are motive să deteste, să urască, să respingă tot ce împiedică prosperarea acestora. Astfel, suavul Dumitru Matcovschi, autorul unui cântec atât de cald din anii '70, se manifestă aici cu o vigoare puțin obișnuită, în acuzații vitriolante, în confruntări acute de idei, într-o poezie scrisă cu penița scrâșnindă (*Capcana, Fosile, Struțul, Tiranii, Câine, Nu mă întreba* ș. a.). Militant pe baricadele unor idei naționale, poetul irumpe frenetic (facit indignatio versum), într-un polemism agresiv, contra celor care deformează sau trădează aceste idei. Sensibilitatea exasperată a poetului izbucnește impetuos în *blesteme, în poeme satirice, în parabole ... mai lozincarde, mai sărace în subtilități de ordin stilistic decât alte poezii ale autorului, textele satirice nu aduc performanțe deosebite, dar ele există și n-ar fi corect să le neglijăm*. Nervul polemic totdeauna i-a fost caracteristic lui Dumitru Matcovschi, dar abia în anii '90 e abordat *poemul satiric*. Textele acestea se nasc, în primul rând, din determinări temperamentale, ca o reacție spontană, firească a omului căruia îi repugnă fariseismul, servilismul, politicianismul corupt. Apoi reacțiile protestatere sunt impulsionate de deviațiile epocii – o lume a conformismului, o realitate impusă, fără principii, înșelătoare... Este înlănțuirea unui suflet robust, însetat de dreptate, a cărui violență polemică nu cunoaște îndiguire: tonul polemic devine adesea injurios, imprecățiile și izbucnirile – fără rețineri, virulența atacului și revolta pamfletarului se traduc într-o cascadă de cuvinte – nu totdeauna bine cernute și strunite (iudă, zbiri, câini, hiene, neghiobul, bufonul, piticul, licheaua, vampirii, monștrii, balamuc, cretin, satană, caracudă, jigodie, barbar, fariseu, venetic...). Îndurerat și indignat, scriitorul neagă și reneagă; repudiază; ironizează. Nu e *ironia* detașată a lui Marin Sorescu, cu accente sau nuanțe sceptice, dar și cu note burlești; nu e umorul vesel

al lui P. Cărare, nici bufoneriile lui N. Esinencu; este o ironie corosivă tăioasă, neiertătoare, uneori de o șocantă brutalitate. Poetul respinge fariseismul politic și estetic, militează pentru niște principii la care nu renunță, denunță stupiditatea unor situații din viața social-politică, bate alarma și sfidează. În aceste pledoarii patetice se relevă formidabila sa vitalitate și energie explozivă, încrâncenarea polemică și „poziția”.

De la parabolă la diatribă, de la suav la grotesc, de la tandrețe la abjecție, de la imn la blestem (o carte așa și se intitulează: *Imne și blesteme*) – creația poetului conține o largă și complexă gamă de motive și de reacții interioare. Poezia satirică nu înseamnă schimbarea centrului de greutate, ci doar radicalizarea unor optici, lărgirea câmpului de percepere și îmbogățirea formulei poetice. Autorul neagă cu vehemență *cameleonismul* contemporan, care constă în schimbarea aparenței și mascarea esenței –negrul se face alb, violetul trece-n galben: „Se ascund cameleonii / Pe aici și pe departe / Într-o vorbă nerostită, / Într-o pagină de carte, / Într-o umbră de idee / Care e nemuritoare, / Într-o noapte nedormită, / Într-o zi de sărbătoare” (*Cameleonii*). Afirmându-se ca un apologet al neîmpăcării și revoltei, poetul adoptă gesturile rebele și violența stilistică, blestemul și imprecizia, comentariul și instantaneul. Patosul demascator ia forma invectivei, fraza brută respinge umilința și impostura (nu fără retorisme uneori prea zgomotoase, cu o imagistică dezlănțuită și teribilistă). Expresia deprecierii și a stării de furioasă nemulțumire o aflăm în metafora coborâtoare și în simbolurile zoomorfe – *struțul, rechinul, șerpii, cameleonul* ș. a. Energetismul poeziei, voința tenace de spargere a unor zăgazuri, furia protestatară se exteriorizează în impetuoșități retorice, în imprecizii și diatribe, deși metaforele pedepsitoare (satană, caracudă, lichea, jigodie, iuda, fosile, paraziți ș. a.) nu totdeauna „descalifică” cu forța cuvenită, iar atacul virulent, demolator nu totdeauna capătă și forță *artistică*. Credem în sinceritatea spuselor poetului; recunoaștem patosul demascator și încărcătura ideatică a textelor, dar aici sunt totuși mai puține revelații artistice (a se mai vedea izbucnirile intempestive, directe, agresive din poeziile *Capcana, Tartorilor mei, Blestem, Iarăși șobolanii* ș. a.). Impactul dramatic cu realitatea naște deci și unda elegiacă sau vibrațiile dramatice, dar și mereu reluatele înverșunări polemice.

Important este să reținem că și poeziile satirice sunt o formă de militantism și angajare, că și ele transmit un mesaj etic și politic de apărare a

umanului, de dinamizare a conștiințelor. Un expozeu motivic oricât de sumar ar dovedi că problemele scrierilor *satirice* rămân, în linii mari, aceleași ca și ale întregii creații a lui Dumitru Matcovschi: binele și răul în permanentă confruntare, starea de veghe, responsabilitatea.

În prefața cărții *Of*, începându-și spovedania cu un vers care-i prefigurează poziția (*Poet fără da țară nu există*), autorul mărturisește: „M-am știut dator să iau atitudine față de tot ce se întâmplă aici și acum”. Acesta-i este crezul civic: să ia atitudine. O face și prin poezia satirică.

Între tradiție și modernitate

D. Matcovschi pare că se ambiționează să fie considerat (să rămână) un tradițional: el vine, din anii '60 încoace, cu un lirism care se declanșează în tonalități rapsodice și suavități diafane, cu evocări rapsodice ale Patriei, Familiei, Naturii: „Plecu-mi fruntea ca o mladă / Căținel, către pământ: / Sfânt mi-i orice fir de mladă / La Moldova-n țară, sfânt” (1968); sau: „Este-o țară / de secară / și de grâu / de primăvară, / De pădure / seculară / și de lacrimă amară...” (1971). Spicul, casa, frunza, bobul, cuibul, părinții, vatra, dorul, doina, Eminescu, codrul, pâinea, rădăcinile, cuvântul, satul, Moldova sunt motive care probează fidelitatea poetului față de universul său de probleme și interese. Cu timpul trăirea poetului devine mai complexă, motivele capătă sensuri și nuanțe noi, dar nu dispar.

De altfel, *tradiționalul* și *modernul*, de-a lungul anilor, s-au întâlnit, s-au respins, au colaborat, s-au contopit, rezultând totdeauna o *a treia* calitate. Unii scriitori au existat ca și cum în două ipostaze, care parcă s-ar exclude reciproc: N. Costenco, bunăoară, în anii '30 parcă se „făcea” din doi poeți diferiți: unul – tradiționalistul, altul – poetul modern care a scris: *Elegii păgâne, Lebăda neagră* ș. a. Chiar și N. Stănescu, atât de modern, n-a ocolit motivele tradiționale (toamnele, trecerea, dragostea, cuvântul-necuvânt), abordându-le într-o formulă accentuat modernă. Mai mult chiar, a scris o carte întregă intitulată polemic „*în dulcele stil clasic*” (1970). În cazul lui Dumitru Matcovschi este vorba mai mult despre *motive* care, considerate adeseori tradiționale, sunt, în fond, *perene*, căci nu se învechesc dragostea de pământ și de țară, sentimentul casei și al familiei, dorul și durerea ... Poetul exaltă sentimentul național – să se fi învechit și acesta? Poetul evocă înaintașii – în una din cărțile-dedicații mărturisește: „Eu unul, de exemplu, sunt țăran. Pot eu să-i neg pe Coșbuc și pe Goga?”.

Rusticul nu este la el o formă de gândire; este

un bagaj sufletesc, datini și frumuseți tradiționale, depozitate în memoria afectivă; sunt legile etice venind din codul etic al țăranului, pe care niciodată nu este interzis să le evoci. Nu i se pot reproșa lui Dumitru Matcovschi poetizarea patriarhală, nici arhăitatea rurală a universului – *structura gândirii lui este profund actuală*. Pe de altă parte, **tradiționalismul**, afirmă Nicolae Manolescu, „**este un stil, o formulă inventată de poeții moderni (...)**. **El reprezintă, în lăuntrul poeziei moderne, una din tendințele acestuia, tendința de autoconservare ce se opune evoluției prea rapide în alte direcții a poeziei moderne: întocmai ca organismele vii**, poezia se apără, producând **un anumit fel de celule**. **Așa încât tradiționalismul este mai degrabă un program decât o sensibilitate reală ...**” [2, p. XL].

Matcovschi își respectă programul, rămânând receptiv la chemările timpului. Sensibilitatea lui muzicală nu se dezmente – el continuă să scrie versuri rimate, articulând enunțul poetic după cadența inimii: elegiile se disting prin fluiditate muzicală, versurile civice – prin ritmurile de marș și de odă ...

Anii '80-'90, moment istoric tensionat, plin de profunde răsturnări în sfere diferite, aduce și alt tip de *facere* a poeziei – se modifică însuși actul textualizării. Experimentează și D. Matcovschi (a se vedea cartea *Vad*, 1998) în sfera imaginii (iară a ajunge totuși până la experiențe-limită), încearcă formule moderne de versificație, de *facere* a poeziei ...

Câmpul semantic fiind înțeles „ca totalitatea dinamică a conotațiilor unui termen, prin care se ajung în unele cazuri la transformarea sa din lexem în estem, deci într-un element nou, zămislit de poet și posedând o valoare estetică” [3, p. 9], vom sublinia că D. Matcovschi mizează mult pe jocul imaginativ al câmpurilor semantice, pe densitatea semnelor poetice: motivele, repetându-se, nu rămân la caracterul lor literal, ci se nuanțează, aducând un spor de sugestivitate și de expresivitate. *Spicul* și *arborele*, *frunza* și *izvoarele* devin embleme ale baștinei, situații și acte simbolice. Ocurența lor nu face decât să aprofundeze mesajul poeziei, să-i scoată în evidență temeliile și sursele se mantice: „Sărut pământul care crește pâine” (*Numai pământ*). *Accesibilă*, poezia lui Matcovschi nu e liniară, nici unisemantică. De altfel, *accesibilitatea* „este o noțiune de sociologie a lecturii, nu de interpretare. Ea mărturisește gradul de cultură și inteligență a lectorului, spunând mai puțin despre operă, care este doar unul dintre termenii unei relații” [4, p. 260]. Noi am insistat (insistăm) prea mult asupra

acestei *accesibilități* a poeziei lui Matcovschi, situație care ar putea duce la concluzia că sensurile ei (ale poeziei) se află la suprafață. În realitate, poezia aceasta (ca și cea a lui Grigore Vieru), cu toate aparențele unei *simplități* tradiționale, are multe adâncimi necomentate, nedescifrate ... Nu putem neglija înclinația *metaforizantă* a autorului, ponderea elementului aluziv (alături de formulările directe), bogăția subtextului. Acceptă și Matcovschi ambiguitățile și sensurile labirintice; aglutinarea unor elemente și iregularitățile sintactice; un substrat mitic ascuns și (chiar) tendința de a incifra; versul fracturat și disparitatea elementelor ... Or, acestea îl apropie de exercițiile poetice moderne.

Se consideră că Dumitru Matcovschi s-ar afla pe o poziție de *adversitate* față de mișcarea modernă autohtonă. Poetul a scris într-adevăr câteva eseuri în care s-a referit, într-o măsură sau alta, la experiența poetică postmodernistă. Dar nu **modernitatea** în sine și nu **poezia postmodernă** o combate el, ci ruptura ostentativă de matricea etnică, truculența verbală lipsită de sens și ofensiva artificiei, vehemența nihilistă și atitudinile extremiste ... Am și menționat cu o altă ocazie că poetul a încercat să demonstreze (și a făcut-o în mod ostentativ) că poate face poezie modernă și postmodernă, că îi sunt familiare tehnicile acesteia ... A încercat un tip de modernism grafic, cu versuri fracturate sau organizate în figuri geometrice:

*În cer, departe
Și-aici, în soarte,
Peste ne-moarte
ne-
mu-
ri-
tor.
Luceafăr, barde,
Luceafăr arde
Și se împarte
ve-
ci-
ilor.*

(*Apocalips*)

Sau:

*Mi-e teamă de cine? Mi-e teamă de ce?
Mi-e teamă de omul ce nu e și e!
Mi-e teamă de care, mi-e teamă de când,
Mi-e teamă de omul cel negru la gând ...
(Mi-e teamă)*

Și poezia *Viață* (din placheta *Pomul materiei*) se așează în indiscutabila convergență cu direcțiile moderne:

*Viață, că tare ești Numiebine,
Viață, că tare ești Noapteavine.
Viață, că tare ești Ofmieteamă.
Viață, că tare ești Pânămaine.
Viață, că tare ești Latrăcâine.
Viață, că tare ești Nusepoate.
Viață, că tare ești Clopotbate.
Viață, că tare ești Niciodată.
Viață, că tare ești Blestemată.
Viață, că tare ești Sloidegheață.
Viață, că tare ești Viață!*

Mai complexă, cu mai multe răsfrângeri aluzive, cu sugestii mai adânci, aplicând chiar (pe linia lui Ion Barbu) semne și figuri geometrice (sfera, triunghiul, piramidă) ca mijloc de prezentare concentrată la maximum a unor sensuri, poezia aceasta din anii 80-90 și-a modificat oarecum factura. Alături de poezia folclorică, înrădăcinată în arhaic, apare o poezie **făcută, construită**, susținută de jocurile grafice și de alte artificii. Alături de sonoritățile captivante și ritmurile legănătoare ale prozodiei clasice acceptă și ritmurile fracturate, zigzagate („hurducate”, cum zicea cineva despre versurile lui Arghezi). Poetul nu abstractizează excesiv, dar abordează totuși mai frecvent categoriile abstracte. Nu se complăce în obscuritate, **nu ermetizează**, dar nici nu evită discontinuitatea semantică și spusa criptică, complicând pe alocuri sensul și imaginea. Ecouri din lecturile anterioare sunt și ele inevitabil prezente în cărți (ca să consemnăm și **exercițiile intertextualiste**) – în actul lecturii se nasc asociații cu motivul luminii blagiene, cu necuvintele stănesciene, cu credința și tăgada argheziană... Mai ales în cărțile-dedicații atributele propriei gândiri și sensibilități se întâlnesc cu motive și imagini din creația lui G. Coșbuc, M. Eminescu, Al. Mateevici ...

Cartea *Măria sa Poetul* (1992) are un subtitlu concretizator: „Suită în versuri din 39 poeme de închinare la Eminescu”. Poezii vechi și noi, comentarii succinte, explicații – toate traduc sentimentul de venerație și ideea legăturii de continuitate: „Al nostru e Poetul azi și mâine, / Precum al nostru aerul rămâne...”. De fapt, este un cântec nu numai despre Eminescu, ci unul despre noi – neam, spiritualitate, istorie, rădăcină ...

Al țării fu (1993) este o carte-investigație, căci conține și crâmpeie despre Coșbuc scrise de alții, și eseuri proprii, și texte de-ale celui evocat, și poezii personale... Autorul contemporan îl cântă pe înaintaș, îl „apără”, pledând prin el pentru ideea românismului.

Și *Părinte al limbii noastre* (1992) este mai

mult decât o dedicație poetică: autorul-cercetător înserează aserțiunile lui Eugen Lovinescu și cele ale lui V. Țepordei, corespondența înaintașului și poeziile lui, include propriile texte despre grai și neam, despre timp și poezie, despre datoriile creatorului și despre obârșie: „*Sunt tot țăran / Și tot de la ogor / Brăzdat adânc de / Pluguri-pluguri-pluguri... / Cuvântul ca și spicul e un dor, / Iar dorul chiar și iarna / Dă în muguri*”.

Cărțile devin astfel niște *profesiuni de credință*, în care Dumitru Matcovschi își exprimă, direct sau indirect, programul estetic.

Vom întâlni în creația lui din ultimii ani dislocări sintactice și elipse, fraze nominale și sensuri care vibrează nu numai în cuvânt, ci și dincolo de el, în interrelațiile lexicale uneori neașteptate ... E folosit un sistem tropologic adus la zi; sunt abordate pretextul biblic și materia livrească ... dar ceea ce **deosebește** totuși poezia lui Dumitru Matcovschi în contextul discuțiilor poetice actuale este, în primul rând, conștiința **descendenței**. Artistul nu neagă poeticile anterioare (situațiile în care știința literară vede un element specific al demersului creator modernist), ci, dimpotrivă, susține dialogul literaturii cu precedența sa. Totodată, nu prea acceptă *confecționarea, fabricarea* poeziei (aflăm și aici una din notele lui individualizante); el continuă să creadă în inspirație și în sinceritatea trăirii, căci „cântecul ce minte / nu mai este cânt”. Crede în starea de poezie, în participarea afectivă, „în **poezia ca strigăt existențial**” (așa se intitula prefața lui Mihai Cimpoi la cartea *Capul și sabia*) [5] Plăsmuiește, în consecință, o poezie încărcată de emoție, de versuri pline, muzicale (farmecul muzicii persistă), afirmând în continuare formele tensionate ale lirismului.

Poezia *modernă* (ca și poetul modern) este mai indiferentă față de cititor, mai incifrată, obligându-l la un efort de gândire și de imaginație. Poezia tradițională se deschide mai limpede (și, uneori, mai naivă!) spre cititor. Dumitru Matcovschi se află la intersecția acestor două atitudini. El se solidarizează cu viața spirituală a timpului și centrul de interes al poeziei lui se află și în *timbrul existențial al trăirii, în deschiderea ei spre o lume de sensuri și de profunzimi ontologice*.

Evoluția poetului a însemnat astfel și acumulări calitative, și dureroasa căutare a unui sens și a unui rost. Le-a **găsit** și le-a materializat în poezie. Octavian **Goga** mărturisea cu mulți ani în urmă:

„Eu, grație structurii mele sufletești, am crezut totdeauna că scriitorul trebuie să fie un luptător, un deschizător de drumuri, un mare pedagog al neamului din care face parte, un om care filtrează durerile poporului prin sufletul lui și se transformă într-o trâmbiță de alarmă. Am văzut în scriitor un semănător de credință și un semănător de biruință” (*Fragmente autobiografice*). Acesta e și crezul poetului basarabean, care a văzut și vede în poezie o expresie a revoltei și a iubirii. Aceasta și rămâne puntea dintre eu și lume: revolta și iubirea.

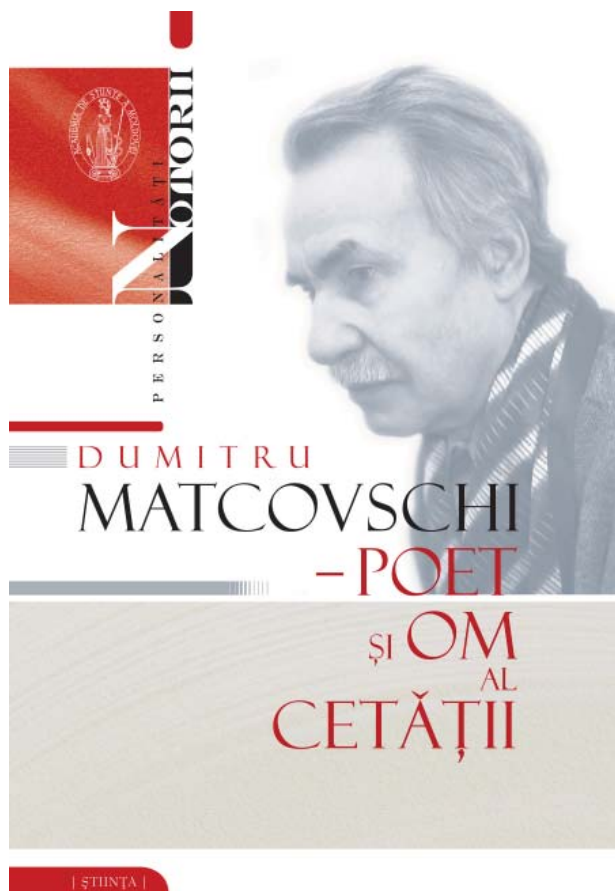
Volumul *Veșnica teamă* (2001), cuprinzând o materie poetică neomogenă, dar bogată, continuă procesul de căutare a semnificației unei lumi și a ființei umane, căutarea unui rost (inclusiv al actului creator). Poezii vechi și noi despre Basarabia și basarabeni, despre istorie și Eminescu („zeul rugăciunii mele”), despre dureri și așteptări, despre „iubirea ca o taină” vin să reconfirme setea polivalentă a poetului de frumos și bine, aliajul de dramatism și de credință care au fost totdeauna niște constante ale poeziei lui. Chiar și mai

vechile deficiențe le reconfirmă cartea: retorismul, lungimile excesive, diluția verbală... Remușcări și reproșuri („Ne-a durut pământul. Am tăcut. / Ne-a durut cuvântul. Am tăcut”), întrebări și reflecții traduc și aici pulsul interior al unei sensibilități poetice receptive la poezia și dureriștea lumii. Un abure de singurătate, o teamă de *recele* lumii și *ingerul negru* fac atmosfera cărții să vibreze, dar nu lipsesc nici așteptările de lumină, nici sentimentul ascensiunii, nici chemările încărcate de dor: „Urc din nou același munte, / Trec prin viață ca un vânt / Și te strig de nu știu unde / Și te pierd de nu știu când” (*Muntele credinței*). Cartea redefinește tipul temperamental și programul artistului la o altă vârstă poetică, în alte circumstanțe. Nu este o antologie, dar o putem caracteriza, sintetizator, prin problemele și titlurile cărților anterioare ale poetului: ea cuprinde „macii în rouă” ai unor amintiri, seteade „armonii” și nostalgia „universului intim”, cânturi despre „floare Basarabie” și despre „soarele cel mare”, „imne și blesteme” și o invitație „aici departe”, în țara poeziei, unde lacrima e mai fierbinte, singurătatea e mai amară, speranța e mai mare, ca și credința.

N-am insistat asupra **prozei** și a dramaturgiei scriitorului, credem că merită un popas analitic aparte și ne rezervăm această plăcere. Dar, oricum, a reieșit și din cele spuse că scriitorul e mereu prezent, mereu implicat, mereu angajat. Acesta este crezul de-o viață al lui D. Matcovschi: **a fi prezent**. Îi dorim dragului nostru scriitor multe alte toamne doldora de rod, de împliniri și de proiecte. Să ne trăiești, dragă Dumitru Matcovschi!

Referințe bibliografice:

1. Crăciun, Victor. *Reînviatul Dumitru Matcovschi. Prefață* // În cartea: D. Matcovschi. *Floare Basarabie*. – București, 1992.
2. Manolescu, Nicolae. *Poezia româna modernă. De la Bacovia la Emil Botta*. – București: Editura ALLFA, 1996.
3. Indrieș, Alexandra. *Sporind a lumii taină. Verbul în poezia lui Lucian Blaga*. – București: Editura Minerva, 1981.
4. Simuț, Ion. *Incursiuni în literatura actuală*. – Oradea: Editura Cogito, 1994.
5. Cimpoi, Mihai. *Poezia ca strigăt existențial. Prefață* // În cartea: D. Matcovschi. *Capul și sabia*. – București: Editura Fundației Culturale Române, 1993.

Dumitru Matcovschi – Poet și Om al Cetății. Editura Știința, 2009. Ediția inaugurează colecția de carte *Personalități notorii* lansată de AȘM